

УДК 378.126

Навроцька М.М.*

САМОПРЕЗЕНТАЦІЯ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОГО ІМІДЖУ ПЕДАГОГА

У статті висвітлено сутність понять «імідж» та «самопрезентація». Показано, що одним із компонентів самопрезентації є зовнішність педагога, яка складається з комплексу взаємозв'язаних елементів, таких як одяг, взуття, прикраси, зачіска, макіяж та ін. Розкрито критерії особистісної поведінки педагога (моральна бездоганність, вміння враховувати конкретну ситуацію, дотримання шляхетної мети та ін.) Визначено, що не менш важливою для самопрезентації є мовленнєва діяльність та комунікативна поведінка педагога. Звернуто особливу увагу на те, що сприйняття педагога оточуючими багато в чому залежить від його самопрезентації.

Ключові слова: самопрезентація, педагог, імідж, сприйняття, спілкування.

Зміни які відбуваються в освіті останнім часом, активізують питання конкурентоспроможності педагога на ринку праці. Успішне вирішення цієї проблеми пов'язане з удосконаленням підготовки педагогів, їх професійною майстерністю, культурою. Жодна інша професія не ставить таких вимог до людини, як професія педагога. Сьогодні професійний імідж педагога стає тим основним ресурсом, що забезпечує як високий престиж й успішність функціонування системи освіти загалом, так і конкретного навчального закладу зокрема. З огляду на це перед сучасним педагогом постає завдання створення власного образу та професійного іміджу, що дає змогу бути висококомпетентним і прикладом для наслідування. Крім того діяльність педагога висуває особливі вимоги до такого професійного уміння, як самопрезентація, що є своєрідним механізмом іміджу.

Мета статті полягає у висвітленні сутності понять «імідж» та «самопрезентація», а також в аналізі самопрезентації як засобу розвитку професійного іміджу педагога.

Вагомий внесок у вирішення проблеми розвитку іміджу особистості зробили О. Горовенко, Л. Кайдалова, Н. Щокіна, Т. Вахрушева, А. Калюжний та ін. Сутність професійного іміджу педагога розглянуті в дослідженнях О. Ковальової, А. Кононенко, С. Маскалянова, І. Ніколаєску, І. Розмолочикової та ін.

У перекладі з англійської *image* у буквальному розумінні означає «образ». Отже, коли йдеться про імідж педагога, говорять про його образ, що виник в інших людей. До того ж під образом фахівця розуміють не тільки візуальний, зоровий образ, вигляд, але й його спосіб мислення, дій, вчинків та ін. Інакше кажучи, у такому випадку поняття «образ» має вживатися в широкому сенсі – як уявлення про людину. Це означає, що поняття «імідж» може трактуватися і як те, яким бачать фахівця – точніше, як його оцінюють, як до нього ставляться. Імідж – це думка, судження, що виражає оцінку чого-небудь, ставлення до чого-небудь, погляд на що-небудь (С. Ожегов). Кожен із нас створює певний образ – імідж – уявлення про людину, що складається на основі її зовнішнього вигляду, звичок, манери говорити, менталітету, вчинків тощо.

Імідж – цілеспрямовано сформований образ (якої-небудь особи, явища, предмета), виділяє певні ціннісні характеристики, покликаний надавати емоційно-психічний вплив на кого-небудь з метою популяризації, реклами тощо.

Дуже важливим компонентом професійного іміджу педагога є самопрезентація.

Поняття «самопрезентація» у своїх наукових працях розглядали Е. Гоффман, Б. Шленкер, М. Вейголд, М. Лірі, Р. Ковальські, Г. Мід, Ч. Кулі та ін. Цей термін походить від латинського слова, що в перекладі означає «самоподання», тобто демонстрування себе іншим людям. В англійському тлумачному словнику воно буквально означає «управління враженням про себе за допомогою незліченних стратегій поведінки, що полягають у демонструванні свого зовнішнього образу іншим людям». В

* © Навроцька М.М.*

американській традиції самопрезентацію розглядають дещо інакше – як форму соціальної поведінки, демонстративно акцентовану суб'єктом у процесі міжособистісного спілкування [1].

Термін *самопрезентація* (self-presentation) було уперше використано 1959 року представником пізнього періоду інтеракціонізму та фахівця в галузі рольових теорій Е. Гоффманом [3]. Він розробив концепцію соціальної драматургії, сутність якої полягає в тому, що людина в процесі соціальної взаємодії здатна дивитися на себе очима партнера і корегувати свою поведінку відповідно до бажань інших для створення найбільш сприятливого враження про себе і досягнення найбільшої вигоди від цієї взаємодії [2, с. 209]. Самопрезентація, за Е. Гоффманом, – це засіб організації своєї поведінки людиною, яка не усвідомлює цього процесу, а пасивна у виборі засобів: «виходить так, що вже існує декілька гарно розроблених (і легко пізнаваних) фасадів, серед яких вона має обрати» [6, с. 46-47].

Деякі дослідники (Б. Шленкер, М. Вейголд, М. Лірі, Р. Ковальські) вважають, що самопрезентація – засіб підтвердження образу «Я» і підтримання самооцінки [6, с. 48]. Такого ж визначення дотримуються Г. Мід і Ч. Кулі, на думку яких самопрезентація є засобом реалізації внутрішнього потенціалу особистості. Р. Баумейстер, А. Стейнхілбер відзначають, що самопрезентація – це засіб саморозкриття у міжособистісному спілкуванні через демонстрування своїх думок, характеру тощо [там само, с. 49]. Самопрезентація, за Г. Глейтманом, – це поведінка, яку спонукає мотивація суб'єкта в результаті фокусування його уваги на собі [там само, с. 52].

А. Калюжний вважає, що сам імідж – це і є самопрезентація, зовнішня сторона образу, в якому з'являються найбільш істотні його характеристики. Самопрезентація – це спосіб самовираження і поведінки, спрямований на те, щоб створити враження, сприятливе чи відповідне чийсь ідеалам. Крок за кроком ми вчимося керувати враженнями. Багатьом із нас здається, що ми поводимося так, як хочеться тільки нам, і не намагаємося нікому сподобатися. Але в цій думці криється помилка, вже підсвідомо в людині закладено принципи самопрезентації – це способи самозбереження, виживання в умовах еволюційної конкуренції [4, с. 15].

І. Розмолодчикова зазначає, що важливе місце в сучасній педагогічній науці відводиться самопрезентації. Самопрезентація – це імідж, який представляє фахівця в найвигіднішому вигляді. Під самопрезентацією розуміється діяльність і процес пред'явлення суб'єктом своїх переваг та чеснот у діловому спілкуванні. На думку науковця, зазвичай про самопрезентацію говорять у зв'язку зі співбесідою при прийомі на роботу або конкурсною ситуацією (наприклад, самопрезентація вчителя як етап конкурсу педагогічної майстерності) [8].

У роботі О. Ковальнової розроблено систему психологічних основ формування та корекції позитивного іміджу майбутніх педагогів, що спрямована на забезпечення свідомого використання набутих знань для подальшого професійного самовдосконалення та самопрезентації [5].

Зовнішність педагога як компонент самопрезентації складається з комплексу взаємозв'язаних елементів. Культура і техніка догляду за зовнішнім виглядом – уміння доглядати за волоссям, робити зачіску, добирати одяг і взуття, прикраси, аксесуари, парфуми, вміння доглядати за тілом (обличчям, руками, ногами). Лише з поєднанням цих складових створюється зовнішність, яка уособлює педагога.

Вимоги, висунуті до вибору одягу, допоможуть педагогові покращити свій професійний імідж, досягти успіху. Саме класичний стиль одягу педагога викликає почуття стабільності та респектабельності навчального закладу, демонструє рівень його культури. Крім того він дозволяє учневі, батькам, колезі бачити і чути педагога, а не те, як той виглядає. Формальна суворість, чіткі лінії, переконлива естетика надають значущості зовнішньому вигляду педагога, демонструють його авторитет, гідність, впевненість.

Ідеальна форма одягу для вчителя – та, що сприяє концентрації уваги учнів не на вивченні особливостей одягу, а на засвоєнні матеріалу. Таким одягом є діловий костюм. Він підкреслює професійні, особисті якості педагога й офіційність його відносин з учнями. До ділового костюма відносять піджак зі спідницею або брюками і блузку. Це може бути також красива, елегантна, але ділова сукня.

Педагог може використовувати свій імідж, поліпшити його, змінюючи свої кольори в одязі. Загальноприйняті чорний, білий і сірий кольори піднімають статус особистості в очах оточуючих. А яскрава кольорова гамма привертає увагу учнів тільки до зовнішнього вигляду вчителя. Краще вибрати пастельні, спокійні кольори. Тоді увага буде сконцентрована саме на вивченні матеріалу. Правильний вибір колірної гами одягу педагога може допомогти знайти взаєморозуміння з учнями та колегами по роботі.

Під час вибору взуття слід звернути увагу передусім на зручність, красоту та консервативність. Найкраще підійдуть туфлі на середніх підборах. Світлі, а тим паче білі кольори взуття є небажаними.

Вдало підібраний гардероб сприяє позитивному враженню зовнішнього вигляду педагога на оточуючих. Він вигідно підкреслить його професійні та особисті якості.

Прикрас у вбранні педагога має бути мінімально. Вони повинні бути неяскравими, непомітними. Наприклад, для жінок підійдуть намисто з дрібних перлів середньої довжини, тонкі кільця з благородного металу, невеликі сережки. В іншому разі протягом уроку учні розглядатимуть шикарне нове кільце вчительки замість того, щоб вчитися.

Зачіска, макіяж повинні справляти враження доглянутої людини. Краще виглядати максимально природно. Макіяж і манікюр потрібно підібрати в стриманих нейтральних тонах. Зачіска має бути досить суворою, а колір волосся – природним.

Слід зазначити, що імідж педагога – це не тільки зовнішній вигляд, а й особисте мислення, вчинки, дії, мистецтво говорити і слухати, здатність підкреслити свою специфічність та індивідуальність. Те, як учителя сприймають оточуючі, здебільшого залежить саме від його іміджу.

У цьому контексті особливого значення набувають уміння педагога розвивати свій професійний імідж. Формування цих умінь пов'язане з таким феноменом, як самопрезентація.

У свою чергу однією з важливих складових самопрезентації педагога є особистісна поведінка, яка має відповідати таким критеріям:

- відповідність чинному законодавству, порядку, встановленому в суспільстві, в навчальному закладі;
- моральна бездоганність, що передбачає фіксацію високого ступеня чесності, справедливості, совісності;
- уміння враховувати конкретну ситуацію, за якої педагог діє чи опиняється через певні обставини;
- дотримання шляхетної мети, яку ставить перед собою педагог;
- самокритичність до власних можливостей, використання тих чи інших моделей поведінки залежно від ситуації [9].

Не менш значним у розвитку самопрезентації як засобу розвитку професійного іміджу педагога є мовленнєва діяльність та комунікативна поведінка педагога.

Мовлення вчителя пристосоване для вирішення специфічних завдань, які виникають у педагогічній діяльності, спілкуванні. Можна говорити про професійні особливості мовленнєвої діяльності педагога, а саме:

- учитель спеціально організовує цю діяльність, керує нею залежно від умов педагогічного спілкування;
- кінцевим результатом такої діяльності є досягнення гуманістично спрямованої мети, пов'язаної з вихованням учнів;

- відбір мовних і мовленнєвих засобів педагог здійснює залежно від потреб, завдань його взаємодії з учнями; їхню ефективність прогнозовано;
- мовленнєву діяльність педагог у реальній ситуації спілкування буде на відтворенні (рефлексії) стану, поведінки, реакції учнів, регулює зміст зворотної інформації, яку він отримує;
- мовлення педагога є предметом його педагогічного аналізу й самоаналізу, постійного самовдосконалення [7, с. 59].

Багато мудрих порад щодо мовлення педагога дав видатний педагог-новатор В. Сухомлинський. Мовну культуру педагога він називав «дзеркалом його духовної культури» і вимагав від вчителя майстерного володіння словом: «кожне слово, сказане в стінах школи, повинно бути продуманим, мудрим, цілеспрямованим».

Під час аналізу мовлення педагога нерідко використовують вислів «комунікативна поведінка». В сучасній науковій літературі під комунікативною поведінкою розуміють не просто процес говоріння, повідомлення чогось, а таку організацію мовлення й відповідно до нього невербальної поведінки фахівця, яка впливає на створення емоційно-психологічної атмосфери педагогічного спілкування, характер взаємин між педагогом та учнями, стиль їхньої діяльності [7, с. 59].

Спілкування педагога і дитини полягає передусім в обміні інформацією пізнавального й афективно-оцінного характеру. І передача цієї інформації здійснюється як вербальним шляхом, так і за допомогою різних засобів невербальної комунікації. Спілкуючись з дітьми, педагог значну частину інформації щодо їх емоційного стану, намірів, ставлення до чогось отримує не зі слів дитини, а з жестів, міміки, інтонації, пози, погляду, манери слухати. Часто ці засоби виявляються більш виразними і дієвими, ніж слова.

Міміка відіграє особливу роль у передачі інформації. Особа – головне джерело інформації про психологічний стан людини, так як мімічні вирази контролюються свідомо у багато разів краще, ніж тіло. Відомим фактом є те, що при нерухомому обличчі педагога втрачається до 10-15 % інформації.

Використання на уроках прийомів невербального спілкування сприяє не тільки більш глибокому розумінню навчального матеріалу, активізації уваги учнів, а й розвитку комунікативних можливостей дитини, внаслідок чого та стає більш здатною до міжособистісних контактів і відкриває для себе більш широкі можливості для особистісного розвитку. Широко відомі дані про те, що протягом перших дванадцяти секунд спілкування при знайомстві на частку невербальних сигналів припадає приблизно 92 % всього обсягу прийнятої інформації. У дослідженнях А. Горелова, Е. Петрової та інших були розроблені різні класифікації невербальних засобів спілкування, до яких відносяться всі рухи тіла, інтонаційні характеристики голосу, тактильний вплив, просторова організація спілкування.

Особливе місце в системі комунікативної поведінки займає дистанція спілкування: будь-який педагог, інтуїтивно обирає оптимальну відстань від школяра. При цьому неабияке значення має характер взаємовідносин з аудиторією, розміри приміщення, кількість учнів. Педагог може використовувати просторову близькість для встановлення більш довірливих відносин з учнями, але слід бути обережним, бо надмірне наближення до співрозмовника іноді сприймають як зазіхання на особистісний простір, що виглядає нетактовним. Коли педагог невимушено рухається по класу, то зі змінною дистанції він досягає різноманітності та рівності у спілкуванні з кожним учнем [1].

Також певну роль відіграє взаємо розташування співрозмовників. Позиція обличчя до обличчя, навпроти один одного вказує на напружені і загострені відносини.

Інтонація є ритміко-мелодійним аспектом мовлення. Основними її елементами є мелодія мовлення, ритм, інтенсивність, темп, тембр, а також фразові та логічні наголоси. Під час сприйняття слів учень спочатку реагує на інтонацію відповідною дією і лише потім засвоює зміст сказаного. Крик або монотонне мовлення педагога не має

жодної сили, тому що сенсорні входи учня або закриті криком, або він взагалі не підлягає емоційному супроводу, що призводить до байдужості. Мовлення вчителя має бути емоційно насиченим, однак при цьому слід уникати крайнощів. Педагогу надзвичайно важливо вибрати тон спілкування з учнями, який відповідає не лише ситуації спілкування, але й нормам етики [1].

О. Горovenko вважає, що не менш важливу роль у процесі самопрезентації відіграє самооцінка і самоповага особистості. Під час формування іміджу в особистості у процесі самопрезентації виникає бажання показати себе з кращого боку, щоб бути позитивно сприйнятим оточенням. Саме це прагнення людини зумовлює вибір та актуалізацію чітко скоординованих стратегій поведінки в процесі побудови власного іміджу. Самопрезентація належить до прагнення людини показати бажаний образ, свій імідж як для інших людей, так і для себе [1].

Успішна й ефективна самопрезентація відіграє важливу роль у самопрезентації як інструменті розвитку професійного іміджу педагога. Під час самопрезентації педагог може ефективно здійснити свою професійну діяльність, розкрити володіння ним знаннями, вміннями та навичками, що визначають ступінь його педагогічної діяльності, педагогічного спілкування й особистості як носія певних цінностей, ідеалів і педагогічної свідомості, тобто проявити свою професійну компетентність.

Отже, сприйняття педагога оточуючими людьми багато в чому залежить від його самопрезентації. Як педагог представить себе, так його і будуть сприймати оточуючі або змінювати як у позитивний, так і в негативний бік своє враження. Тобто враження залежить від погляду, жесту, міміки, посмішки, руху тіла, інтонації, темпу мови й одягу педагога.

Виходячи з вищезгаданих визначень «іміджу», «самопрезентації» та їх характеристики, представленої в численних дослідженнях науковців, можна констатувати, що успіх у діяльності педагога значною мірою залежить від вміння представити себе оточуючим, привернути до себе увагу.

Перспективи подальшого дослідження порушеної проблеми пов'язані з дослідженням мотивації педагога щодо професійної діяльності.

Література

1. Горovenko О. А. Формування особистісно-професійного іміджу вчителя засобами самопрезентації / О. А. Горovenko. – Х. : Вид. група «Основа», 2013. – 112 с.
2. Гофман И. представление себя другим в повседневной жизни / И. Гофман; пер с англ. А. Д. Ковалева. – М. : Канонпресс-Ц; Кучково-поле, 2000. – 302 с.
3. Гоффман Э. Представление себя другим в повседневной жизни / Э. Гоффман // Современная зарубежная социальная психология: тексты. – М., 1984. – С. 188-196
4. Калюжный А. А. Психология формирования имиджа учителя / А. А. Калюжный. – М. : Владос, 2004. – 224 с.
5. Ковальова О. О. Психологічні особливості формування основ професійного іміджу у майбутніх педагогів : автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.07 / О. О. Ковальова; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – О., 2007. – 20 с.
6. Михайлова Е. В. Обучение самопрезентации: учебное пособие / Е. В. Михайлова. – М. : ГУ ВШЭ, 2006. – 167 с.
7. Педагогічна майстерність : [підручник] / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін.; за ред. І. А. Зязюна. – [2-ге вид., допов. і переробл.]. – К. : Вища шк., 2004. – 422 с.
8. Размолодчикова І. В. Формування професійного іміджу вчителя початкових класів у процесі вивчення фахових дисциплін : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / І. В. Размолодчикова; Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. В. Винниченка. – Кіровоград, 2011. – 20 с.
9. Шепель В. М. Настольная книга бизнесмена и менеджера / В. М. Шепель. – М., 1994. – 146 с.

Навроцкая М.М.

САМОПРЕЗЕНТАЦИЯ КАК СРЕДСТВО РАЗВИТИЯ
ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ИМИДЖА ПЕДАГОГА

В статье отражена сущность понятий «имидж» и «самопрезентация». Показано, что одним из компонентов самопрезентации есть внешность педагога, которая состоит из комплекса взаимосвязанных элементов, таких как одежда, обувь, украшения, прическа, макияж и др. Раскрыты критерии личностного поведения педагога (моральная безукоризненность, умение учитывать конкретную ситуацию, соблюдение благородной цели и др.). Определено, что не менее важной для самопрезентации является разговорная деятельность и коммуникативное поведение педагога. Обращено особенное внимание на то, что восприятие педагога окружающими во многом зависит от его самопрезентации.

Ключевые слова: самопрезентация, педагог, имидж, восприятие, общение.

Navrotska M.M.

SELF-PRESENTATION AS MEANS OF TEACHER'S PROFESSIONAL IMAGE DEVELOPMENT

In the article, it is reflected essence of concepts «image» and «presentation» It is rotined that one of components of presentation there is the teacher's appearance, presented through complex of associate elements, among which are: dresscode, shoes, accesoires, hair-do, make-up, other. The criteria of teacher's personal conduct are exposed (moral irreproachability, ability to take into account a concrete situation, following noble purpose, other). Certainly, it is no need to mention importance of vocal activity and communicative behaviour of teacher for presentation. The emphasized attention is onfocus of perception by the others, it's greatly depends on presentation. As a teacher will present itself, so him and will beperceived. The impressions depend on a look, gesture, mimics, smile, body language, intonation, language and clothes, other. In the end conclusion is done, that determination «image» and «presentation» is possible to eplain as success in activity of teacher where to a great extent it depends on ability to present himself correspondingly, to bring over to himself attention. Prospects of subsequent research of the broken problem related to motivation of teacher on successful professional activity. It is necessary to underline that successful and effective presentation plays an important role in professional image of a teacher. During self-presentation the teacher can effectively carry out the professional activity, expose gained knowledge, abilities and skills which determine the degree of his pedagogical activity, them.

Key words: presentation, teacher, image, perception, intercourse.

Рецензент:Слюсаренко Н.В.

УДК 378:623.365 – 057.4 «312»+377

Окіпняк Д.А.*

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
ФАХІВЦІВ З ГУМАНІТАРНОГО РОЗМІНУВАННЯ: РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті розглянуто питання про результати експертного оцінювання, що дало змогу визначити найбільш значущі педагогічні умови для підготовки саперів і готовності їх до гуманітарного розмінювання: удосконалення навчально-виховного процесу підготовки саперів і готовності їх до гуманітарного розмінювання на засадах компетентнісного підходу; підвищення педагогічної майстерності керівного та викладацького складу; активізація професійного самовдосконалення фахівців гуманітарного розмінювання під час навчання засобами інтерактивних технологій. Для підвищення якості формування професійної компетентності майбутніх фахівців з гуманітарного розмінювання було підготовлено методичні рекомендації для курсантів і викладачів.

Ключові слова: майбутній фахівець з розмінювання, гуманітарне розмінювання, педагогічні умови, професійна компетентність, методичні рекомендації, вищий військовий навчальний заклад.

* © Окіпняк Д.А.*